

ԳՐԻԳՈՐ ԱՎԵԳ ԳԵՆԵՆՏ ՄԵՆԳԵԿՈՒՆԻ

Յուրաքանչյուր ազգի պատմական անցյալը տվյալ ազգի վեհագույն հարստությունն է: Մեր պատմական անցյալը լի է հավատավոր, հայրենանվեր, էջմիածնասեր, գիտուն ու լուսավոր դեմքերով, որոնցից շատերի համար Հայ Եկեղեցին է, որ անըսպառ աղբյուր է եղել եռանդի, զորության և լուսավորության:

Հայ հավատացյալ ժողովուրդը մեծարանքի և երախտագիտության տուրք ընծայաբերել է իր հոգևորական այն զավակներին, որոնք ոչ միայն հավատի և ճշմարտության պաշտոնյաներ են եղել, այլև գրի ու դրպարության մշակներ: ԺՔ դարի մեր մշակույթի զարգացման պատմության մեջ համեստ և պատվավոր տեղ ունեն հայ քահանաները՝ իրենց կրոնա-բարոյական, մանկավարժական և պատմա-բանասիրական վաստակներով: Այդ քահանաները եղել են ոչ միայն հոգևոր մխիթարիչներ, այլ նաև ազգային և հասարակական ականավոր գործիչներ: Նրանք իրենց կյանքն ու ժամանակը, ուժն ու գիտելիքները ի սպաս են դրել հօգուտ Հայ Եկեղեցու և Ազգի:

Այդպիսի քահանաներից են Եզնիկ ավագ քահանա Երզնկյանը՝ խմբագիր «Հովիտ» շաբաթաթերթի և ավագ քահանա Քիֆլիսի առաջնորդանիստ եկեղեցու, Գյուտ ավագ քահանա Աղանյանցը՝ խմբագիր՝ «Լուսա» հանդեսի և հրատարակիչ «Դիվան Հայոց Պատմության» սովոր շարքի, Եղիշե ավագ քահանա Գեղամյանը՝ պատմագիր, ավագ քահանա Բաբվի հայոց եկեղեցու, մանկավարժ և կրոնական դասագրքերի հեղինակ Մահակ ավագ քահանա Սահակյանցը, Գրիգոր ավագ քահանա Մանդակունին և ուրիշներ:

ԺՔ դարի վերջի և Ի դարի սկզբի մեր բազմարդյուն և երախտաշատ քահանաների շարքում իր կրոնա-բարոյական աշխատություններով, իր եկեղեցական նվիրվա-

ծություններ, աչքի է ընկնում Գրիգոր ավագ քահանա Մանդակունին:

Նա ունի մոտ 12 մեծ ու փոքր հրատարակություններ: Բացի այդ, նրանից մեզ հասել են 10 անտիպ աշխատություններ: Վերջերս նրա դուստրը՝ Վարսենիկ Արամյան Մանդակունին, Քիֆլիսից, Ս. էջմիածնի գրադարանին նվիրեց այդ անտիպ ձեռագիր աշխատությունները:

Մանդակունու հայրը՝ Մատթեոս 1829 թվականին գաղթում է Էրզրումից և հաստատվում Ախալցխայում, ուր և ծնվում է Գրիգորը 1846 թվականին:

Գրիգորը 1852 թվականի հոկտեմբերին կորցնում է իր մորը. «Անմայր ապրելը շատ դառն է և անտանելի, այս ցավը միայն որբերը գիտեն»,— գրում է հետագայում Մանդակունին իր մանկության մասին: Փոքրիկ Գրիգորին հայրը մյուս որդիների հետ Ախալցխայից ուղարկում է Ախալքալաք իր քահանա եղբոր մոտ, որն անվանի էր որպես հոգևոր գործակալ Ախալքալաքի և շրջակա գյուղերի: Հետագայում, 1856 թվականին, նա ուղարկվում է Հաղբատի վանքը, իսկ 1860 թվականին Ս. էջմիածնի՝ Ժառանգավորաց վարժարանում սովորելու համար: Այդ օրվանից Գրիգորը դառնում է Մատթեոս Ա կաթողիկոսի որդեգիրներից մեկը և Ս. էջմիածնի Ժառանգավորաց վարժարանի աշակերտ:

Մատթեոս Ա կաթողիկոսի օրոք Ժառանգավորաց վարժարանը ոմեր 2 գրադարան: Առաջին դասարանում սովորում էին Անանիա Շիրակացու այբենարանը, Մաղմոս, Ժամագիրք, Գործք Առաքելոց և Մարյանի «Հավատապատում»-ը: Երկրորդ դասարանում սովորեցնում էին Չամչյանի քերականությունը, ճարտասանություն, Ալամդարյանի «Քրիստոնեական վարդապետություն»-ը, Ս. Գրոց պատմություն, ազգային պատմություն, աշխարհագրություն, թվարա-

նություն, շարական, ոռոսաց լեզու և ֆրանսերեն: Բոլոր ուսանելի առարկաները գրաբարով էին ավանդվում: Գրիգորը վարժարանի ընդունակ աշակերտներից էր:

Գրիգորը Ս. Էջմիածնի ժառանգավորաց վարժարանում սովորելիս, դեռևս իր կյանքի արշալույսին, հոգաց իր հոգևոր դաստիարակության մասին. նա իր հոգու մեջ սերմեր էր ցանում, որպեսզի հետագայում ատոթ հասկեր ունենա և պատրաստի աստվածային հունձք: Նա ցանեց մաքուր և նվիրական սերմեր, ցանեց ուշադրությամբ, զգաստությամբ, քաղցրությամբ և խոնարհությամբ՝ որպեսզի ուրախությամբ և ցնծությամբ կարողանա քաղել բարի պտուղներ և իրեն շրջապատողների հիացման և հարգանքի առարկան դառնա: Մաքուր սիրտ, միտք ու հոգի. ահա այս հրաշալի երրորդությունը իր միությունն էր գտել նրա շնչավոր մարմնի կառուցվածքի մեջ: «Զսիրտ սուրբ և զհոգի խոնարհ Աստուած ոչ արհամարհէ» (Սաղմ. Ծ 19):

1877 թվականի հունիսի 22-ին Գրիգորին շնորհվում է սարկավագության աստիճան և հաջորդ օրն իսկ նա քահանա է ձեռնադրվում Թիֆլիսի վանաց ավագ եկեղեցում,

ձեռնադրությամբ Գրիգոր արքեպիսկոպոս Սազինյանցի: 1897 թվականի սեպտեմբերի 28-ին նա արժանանում է քահանայական լանչախաշի, 1899 թվականի հունվարի 14-ին՝ կամիլավկայի, 1900 թվականի հակտեմբերի 1-ին ստանում է ավագ քահանայություն, իսկ 1901 թվականի օգոստոսի 9-ին՝ ծաղկյա փիլոն, Նրիմյան Հայրիկից:

Թիֆլիսի հայ քահանաների պատմության մեջ կարևոր դիրք է ունեցել Գրիգոր ավագ քահանա Մանդակունին, որը սիրված ու հարգված էր իր հոգու, սրտի ու մտքի լավագույն շնորհների համար, իր հայրական անուշ բարքի, կենցաղի համար, ուր շարամրտությունը չէր նետել իր որոմը:

Գրիգոր ավագ քահանա Մանդակունու հրատարակված աշխատություններն են.

1. «Նորհրդածութիւն դոկտ. Նելսըն ամերիկացոյ և Յաւելուածներ», Տփղիս, 1880 թ., 292 էջ:

2. «Ս. Գրոց Հին Ուխտի ընդհանուր պատմութիւն», Տփղիս, 1896 թ., 915 էջ:

3. «Կանոնադրութիւն Տփղիսի հայ քահանաների միաբանութեան», Տփղիս, 1907 թ., 31 էջ:

4. «Դրախտի մարգարիտներ Եւսեբոսեան բորաստանից», Թիֆլիս, 1908 թ., 71 էջ:

5. «Դիւան Տփղիսի հայոց եկեղեցիների», 1910 թ., 80 էջ:

6. «Զղուանքներ զանազան ժամերի տպաւորութիւններից», Թիֆլիս, 1911 թ., 40 էջ:

7. «Մաշտոց-Մեսրոպ», Թիֆլիս, 1912 թ., 39 էջ:

8. «Ոսկի բարեկամ», Թիֆլիս, 1913 թ., 1414 էջ:

9. «Հանրամատչելի բժշկարան», Թիֆլիս, 1914 թ., 140 էջ:

10. «Գրիգոր Լուսաւորիչ», Թիֆլիս, 1915 թ., 116 էջ:

11. «Զարմանալի տեսիլ», Թիֆլիս, 1916 թ., 16 էջ:

12. «Հրաշագեղն Եւգինէ», Թիֆլիս, 1919 թ., 126 էջ:

Գրիգոր ավագ քահանա Մանդակունու անտիպ աշխատություններն են.

1. «Դրախտի Մարգարիտներ», Բ հատ., գրված 1912 թ., 123 էջ:

2. «Դրախտի Մարգարիտներ», Գ հատ., գրված 1913 թ., 150 էջ:

3. «Դրախտի Մարգարիտներ», Դ հատ., գրված 1914 թ., 69 էջ:

4. «Յիսուան ու Մահմեդը», գրված 1920 թ., 88 էջ:

5. «Ոսկեհատիկ գոհարներ», գրված 1921 թ., 172 էջ:

6. «Հայոց ազգի պաշտպան անզուգատիւ հայրեր», գրված 1923 թ., 78 էջ:

7. «Յիսուսի անձեռագործ նկարը», գրված 1924 թ., 11 էջ:

8. «Ոսկերուղի աղբիւրներ», գրված 1925 թ., 218 էջ:

9. «Իմ համոզմունքը», գրված 1925 թ., 36 էջ:

Գրիգոր ավագ քահանա Մանդակունին խոր հմտութիւն ունէր գրարար լեզվի:

Նա իր պաշտոնին, իր կոշումին գիտակ, այդ կոշումը որպէս կյանքի նպատակ, կյանքի խորհուրդ դաժանող հոգևորականներից էր, միաժամանակ տքնաջան աշխատող ու ջանասեր պրպտող: Նրա այս անխոնջ աշխատասիրութիւնն ու նվիրվածութիւնը բխում էր առ Բարձրյալն ունեցած նրա անդրդվելի հավատից: Նա նույնպէս իր գրվածքներում, իր ճառերում և քարոզներում կրկնում էր՝ «պարտ է դմարմնոյն թողուլ, զհոգւոյն լինել պաշտպան»:

Գրիգոր ավագ քահանա Մանդակունին վախճանվել է 1926 թվականի հունիս ամսին և թաղվել է Թիֆլիսի Խոզևիանքի գերեզմանոցում:

Նա սրբութեամբ պահեց հայ քահանայի՝ Ս. էջմիածնի նկատմամբ ցուցաբերած դարավոր հավատարմութեան անխախտ սկզբունքը և պարտաճանաչ ուղղութեան ավանդական ընթացքը: Նա լավ էր ըմբռնել հայ հոգևորականի, հատկապէս քահանայի, վեհ կոշումը: Նա ապրեց քրիստոնեութեան կենսատու՝ «գաղափարներով և նույն գաղափարներով դաստիարակեց իր հոտին ու մատաղ սերնդին»:

Կարծես նրա համար է ասված Ս. Սահակ հայրապետի խոսքը. «Յորժամ ուխտն որ դլուին է Եկեղեցւոյ ընտիրք և պիտանիջ լինիցին, ևս առավել ժողովուրդն»:

Ահա մի «մշակ առանց ամօթոյ»:

Հարգանք և պատի՛վ նրա հիշատակին:

ՍԱՆԳՐՈ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԲԵՃՐՈՒԳՅԱՆ

